

ZÁVERY PANELOVEJ DISKUSIE KONFERENCIE „QUO VADIS FINANČNÁ GRAMOTNOSŤ NA SLOVENSKU?“

MICHAL HRNČIAR, EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE, EXTERNÝ DOKTORAND, 0940 727 389,
MICHAL.HRNCIAR@EUBA.SK

Abstrakt

Konferencia "Quo Vadis finančná gramotnosť na Slovensku?", ktorá sa uskutočnila 15. júna 2021, priniesla odbornú diskusiu účastníkov, zastupujúci relevantné inštitúcie z oblasti finančníctva a vzdelávania. Záver konferencie patril panelovej diskusii, v rámci ktorej účastníci diskutovali na nasledovné otázky:

*Akú úroveň finančnej gramotnosti majú Slováci? Je skutočne tak nízka?
Aké dopady má nedostatočné kritické myslenie na úroveň finančnej gramotnosti?
Kto by sa mal zapojiť do programu finančného vzdelávania okrem vzdelávacích inštitúcií?
Prečo by mali byť obyvatelia SR finančne gramotní?*

Odpovede na tieto otázky priniesli zaujímavý pohľad na úroveň finančnej gramotnosti obyvateľov SR. Okrem toho načrtli víziu rozvoja tejto zručnosti v prostredí žiakov a dospelých. Cieľom konferencie a panelovej diskusie bolo prepojiť relevantných stakeholderov z oblasti finančníctva a vzdelávania a spoločne nájsť možnosti zvýšenia úrovne finančnej gramotnosti v podmienkach SR.

Kľúčové slová: finančná gramotnosť, vzdelávanie, financie

Príspevok:

Akú úroveň finančnej gramotnosti majú Slováci? Je skutočne tak nízka?

Je všeobecne známe, že úroveň finančnej gramotnosti v podmienkach Slovenskej republiky (ďalej len „SR“) nie je na vysokej úrovni. Dokázať tento fakt možno na základe dostupných výsledkov meraní a analyzovania stavu. Medzi takéto merania možno zaradiť:

- Program medzinárodného hodnotenia žiakov (PISA) v oblasti merania funkčnej gramotnosti (súčasťou je zisťovanie finančnej gramotnosti). Zistenia sú nasledovné: „priemerné skóre slovenských žiakov sa nachádza pod priemerom zúčastnených krajín OECD. Pri porovnaní cyklov 2015 a 2012 bol zaznamenaný významný pokles výkonu slovenských žiakov (o 25 bodov).“¹
- Zhoršenie úrovne finančnej gramotnosti u obyvateľov SR možno interpretovať aj z výsledkov zisťovania o finančnej situácii a spotrebe domácností v SR, ktoré bolo realizované v rokoch 2010, 2014 a 2017. Tieto zistenia boli publikované v rámci štúdie NBS (2019)² a vyhodnocujú správnosť odpovedí obyvateľov na otázky z oblasti

¹ NBS. 2019. *Stratégia Národnej banky Slovenska na podporu finančnej gramotnosti*. [online]. [cit. 2022-01-13]. Dostupné na internete: <https://www.nbs.sk/_img/Documents/_TS/191107/NBS_StrategiaFinGram_2019.pdf>

² NBS. 2019. *Výsledky tretej vlny zisťovania o financiách a spotrebe domácností (HFCS)*. [online]. [cit. 2022-01-13]. Dostupné na internete: <https://www.nbs.sk/_img/Documents/PUBLIK/OP_1_2019_Jurasekova_Strachotova_Vysledky_tretej_vlny_HFCS.pdf> ISSN 2585-9277.

úverov, sporenia a investovania. Medzi rokmi 2014 a 2017 možno pozorovať zníženie podielu domácností, ktoré správne odpovedali na všetky otázky v rámci zisťovania (z podielu 10,6 % v roku 2014 na úroveň 9,6 % v roku 2017). Zároveň sa medzi týmito porovnávanými rokmi zvýšil podiel takých domácností resp. respondentov, ktorí odpovedali na všetky otázky nesprávne (z 13,3 % na 18,5 %). Na základe týchto zistení možno taktiež vyhodnotiť nízku mieru finančnej gramotnosti u obyvateľov v SR.

- Z hľadiska zahraničných štúdií a analýz v oblasti skúmania úrovne finančnej gramotnosti obyvateľov možno poukázať na výsledky skúmania autorov Klapper, L. a kol. (2014). V rámci výsledkov ich štúdie *Financial Literacy Around the World* možno rovnako aj v tomto prípade poukázať na nízku mieru finančnej gramotnosti obyvateľov v SR. Finančne gramotných je podľa tohto výskumu len 48 % dospelých ľudí, čo je pod priemerom krajín EÚ (52 %).³

Konferencia „QUO VADIS FINANČNÁ GRAMOTNOSŤ NA SLOVENSKU?“ priniesla v rámci panelovej diskusie zaujímavé zhodnotenia odborníkov. V nadväznosti na vyššie uvedené vybrané zisťovania zamerané na mieru finančnej gramotnosti obyvateľstva, zaujal svoje stanovisko zástupca Národnej banky Slovenska (ďalej len „NBS“): v tejto oblasti je potrebné mať zjednotenú metodiku naprieč viacerými krajinami, ktorá by bola medzinárodne uznávaná. Vhodným príkladom je meranie PISA, čo sú ale merania realizované len na 15-ročných deťoch. Čo sa týka dospeléj populácie, to čo my evidujeme je tiež jedna z takých metodík, ktorá sa tiež dá povedať, že je medzinárodná a má nejakú úroveň kredibility - OECD metodika. Vlastne je to iniciatíva jednotlivých štátov EÚ, ktorá sa týka finančného vzdelávania, teda je to taký network a ten má tiež schválenú metodiku na meranie finančnej gramotnosti dospelých, ale ani jedna krajina to nemusí robiť povinne. Rovnako ako SR sa môže a nemusí zapojiť v 3-ročných cykloch do PISA merania, tak sa nemusí zapojiť ani žiadny iný štát. Ak sa nemýlim, tak do poslednej PISA merania finančnej gramotnosti bolo zapojených ani nie 20 štátov zo všetkých štátov OECD. To znamená, že sa nedá povedať, že by existoval nejaký jednotný štandard, do ktorého by sa museli zapojiť všetky štáty a mohol by sarobiť nejaký medzinárodný rebríček. O finančnej gramotnosti nám nehovoria len testovania a merania, ale aj samotné dôsledky. A to sú tie dôsledky finančného správania sa, to ako sú ľudia zadlžení, to aké produkty používajú, to ako dokážu byť zraniteľní a obeťami nejakých podvodov, to či si poistujú nehnuteľnosti alebo si ich nepoistujú. To aké poisťky si nakupujú a či sú dostatočne poistení. To, akým spôsobom investujú a do čoho investujú alebo neinvestujú. Tam by sme mohli ísť bod po bode, identifikovať, že kde máme ten rozpor medzi realitou a ideálom v rámci správania dospeléj populácie.

Správanie sa domácností v oblasti financií nám napovedá mnoho o tom, v akom stave je finančná gramotnosť v podmienkach SR. Jedným z najvypuklejších problémov slovenských domácností sú nesplácané dlhy a vysoký podiel exekúcií. Dôkazom, že tento problém je skutočne vážny je zmena regulácie na to, aby mohli osoby s finančnými problémami vyhlásiť osobný bankrot. V rámci Národnej banky Slovenska – Odboru ochrany finančných spotrebiteľov, sú podávané viaceré sťažnosti spotrebiteľov, ktorých charakter poukazuje na nízku mieru finančnej gramotnosti. V mnohých prípadoch sa sťažnosti

³ KLAPPER, L., LUSARDI, A., OUDHEUSDEN, P. 2014. *Financial Literacy Around the World: INSIGHTS FROM THE STANDARD & POOR'S RATINGS SERVICES GLOBAL FINANCIAL LITERACY SURVEY*. [online]. [cit. 2022-01-13]. Dostupné na internete: <https://gflec.org/wp-content/uploads/2015/11/Finlit_paper_16_F2_singles.pdf>

spotrebiteľov týkajú zlej situácie, do ktorej sa dostal spotrebiteľ najmä z dôvodu neporozumenia zmluvy, nízkej miery starostlivosti o svoje financie, nevhodného prístupu k uzavretej zmluve a pod. Z tohto hľadiska je teda veľmi veľa signálov, ktoré nám hovoria, že finančná gramotnosť má v SR skutočne veľké rezervy. Tento fakt potvrdzujú aj skúsenosti zamestnancov spoločnosti OVB Allfinanz Slovensko a. s., ktorí poukazujú na viaceré problémy slovenských domácností v oblasti financií. Jedným z nich je nedostatočné resp. žiadna finančná rezerva, ktorá by podľa viacerých odborníkov mala dosahovať priemernú úroveň 3 až 6 mesačných plátov. Ľudia by mali rozmýšľať nad tým, čo im spôsobujú ich rozhodnutia a kam ich dovedú, pretože keď nemáme finančnú gramotnosť dobrú, tak za to zaplatíme nielen peniazmi za produkty, ktoré sú drahé a nevhodné a neprinesú nám požadovaný výsledok, ktorý zase budeme musieť zaplatiť zo svojich peňazí. Oberajú nás hlavne o čas, keďže peniaze musíme zarobiť. Hlavne by sme sa mali pýtať, keď niečomu nerozumieme a počúvať tých, ktorí vedia odpovedať a porovnávať a posudzovať odpovede na základe kritického myslenia.

Odbor stredných škôl na MŠVVaŠ SR tento stav nízkej finančnej gramotnosti reflektuje aj v rámci vzdelávania. Je ale dôležité uvedomiť si, že samotné výsledky vsádzania prvkov finančnej gramotnosti do vzdelávania sa prejavia až o niekoľko rokov z dôvodu, že absolventi ukončujú vzdelávací proces po troch resp. štyroch rokoch. Problémom začína byť aj nesprávne zlučovanie ekonomickej a finančnej gramotnosti, ktoré by mali byť vyučované ako dva samostatné celky.

Dôležitou skupinou pre vzdelávanie v oblasti finančnej gramotnosti sú aj marginalizované rómske komunity. NBS pripravuje pilotný testovací program zameraný na túto komunitu a ich osobité potreby. Je nevyhnutné brať v tomto prípade do úvahy ohľad na spôsob života, na kultúrne tradície, špecifické okolnosti, ktoré súvisia ani nie tak s nebankovými inštitúciami, ako s úžerou priamo v rámci komunity. Hľadáajú sa cesty na to, ako pomôcť a vytvoriť program, ktorý by mohol fungovať. Do tejto spolupráce bude nevyhnutné zapojiť najmä Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity.

Aké dopady má nedostatočné kritické myslenie na úroveň finančnej gramotnosti?

Kritické myslenie je jedným zo zásadných elementov, ktoré sú potrebné pri posudzovaní rozličných názorov, postojov a pod. Prieskum spoločnosti OVB Allfinanz Slovensko a. s. priniesol zaujímavé zistenia v rámci otázky, s kým obyvatelia konzultujú svoje sporenie na dôchodok. Finančné otázky diskutuje s rodinou a priateľmi 77 % respondentov. Otázne je, nakoľko tieto osoby dokážu poskytnúť kvalifikovanú a kompetentnú radu. Dobrou správou je, že 69 % respondentov dôveruje finančnému sprostredkovateľovi, toto číslo sa zvyšuje, čo potvrdzuje aj iný prieskum spoločnosti OVB Allfinanz Slovensko a. s. Zaujímavým faktom je posledné číslo - 63 % dôveruje špeciálnym webovým stránkam venovaným financiám. V tomto prípade je otázne, či respondent dokáže správne vyhodnotiť tieto informácie. Negatívum je, že osobná resp. priama interakcia v tomto prípade chýba, čo znamená, že ak sa klient potrebuje opýtať dodatočné informácie, nemá mu kto na jeho otázky zodpovedať. A to má za následok, že myslenie a rozhodovanie, ktoré po tom posúdení prichádza je ovplyvnené tým, čo má niekto z môjho blízkeho okolia.. Takže hľadá sa na odporúčania známych a potom sa hľadá na cenu, a nehľadá sa na obsah toho či už krytia v prípade poistenia alebo toho, kam ma to investovanie môže do viesť. Z tohto dôvodu je kritické myslenie považované za veľmi dôležité a je nevyhnutné, aby sa napr. v rámci výučby matematiky vrátilo to miesto, ktoré jej právom náleží. Recept na správne využívanie kritického myslenia pri finančnom rozhodovaní je dávať otázky a rozmýšľať nad

odpoveďami, ktoré dostanem od banky, finančného sprostredkovateľa, od rodinného príslušníka a pod. Určite je nepostačujúce využiť len jediný kanál na získavanie tých odpovedí.

Kto by sa mal zapojiť do programu finančného vzdelávania okrem vzdelávacích inštitúcií?

Dnes sa téme finančnej gramotnosti venujú viaceré subjekty a súkromné osoby. Trend finančnej gramotnosti začal čím ďalej tým viac stúpať a čoraz viac inštitúcií sa začalo venovať tejto téme. Týmto krokmi sa darí zvyšovať úroveň finančnej gramotnosti žiakov na začiatku školského roka, čo je spôsobené tým, že školy tomu venujú pozornosť a majú čoraz viac dostupných rôznych vzdelávacích prostriedkov, aktivít, hier a iných možností, vďaka čomu vedia žiakov učiť. Otázka je, že do akej hĺbky v rámci toho vzdelávania idú. Či je možné nejakou krátkodobou aktivitou (trvajúcou napr. týždeň alebo mesiac) a povedať, že žiak je finančne gramotný a ovláda čo by ovládať mal. Avšak finančná gramotnosť by mala byť komplexnou záležitosťou a účel finančného vzdelávania sa cez krátkodobé aktivity určite nenaplní. Každopádne akákoľvek iniciatíva pomôcť vo vzdelávaní v oblasti finančnej gramotnosti, je vítaná, len k tomu treba viac, ako krátkodobú aktivitu, ktorá vám nepovie komplexné riešenie problému.

Podľa zástupcu OVB Allfinanz Slovensko a. s. by na finančnú gramotnosť mali dbať napr. aj zamestnávateľia, pretože zamestnanci sú ich vizitkou. Okrem toho je podľa účastníkov konferencie dôležitým prvkom pri poskytovaní finančného vzdelávania najmä štát. Otázka tzv. financial welbeing je záležitosťou toho, že bohatý občan a spokojný občan by mal znamenať pomoc pre štát. V rámci NBS boli realizované prieskumy v súvislosti s tým, ako ľudia vnímajú finančnú gramotnosť. Výsledkom bolo, že ľudia sa o financiách neradi rozprávajú a zdieľajú ich veľmi neradi, a je to pre nich veľmi citlivá a zložitá téma. Čiže ak sa bavíme o populácii, ktorá je dnes v dospelosti, tá si nikdy neprešla v rámci školských programov nejakým systematickým finančným vzdelávaním, nikdy to nebolo ako súčasť kurikula v minulosti. Dnes platí, že akýkoľvek subjekt sa zapája v tejto téme, veľmi dôležitý je integračný prvok. Mal by tu byť niekto, kto by tie programy integroval. Centrálné banky v mnohých štátoch EÚ hrajú pomerne dôležitú rolu aj v oblasti finančného vzdelávania. Dnes centrálné banky v EÚ naozaj vnímajú ako jednu z tých svojich dôležitých úloh finančné vzdelávanie. Každá to robí v určitom rozsahu, nie je na to žiadna jednotná politika. Dá sa povedať, že aj ECB stále zvyšuje akcent tejto veci ako dôležitej témy.

Záver: prečo by mali byť obyvatelia SR finančne gramotní?

Vyššia finančná gramotnosť obyvateľstva prináša so sebou spokojnosť občanov. Z posledného PISA merania vyšlo nasledovné zistenie – finančnú gramotnosť veľmi ovplyvňuje ani nie škola, ale práve rodina. Je preto potrebné venovať v tejto oblasti značnú energiu práve rodinám, rodičom a zamestnancom.

Finančná gramotnosť sa týka každého z nás, pretože všetci dospelí ľudia sa musia starať o svoju domácnosť. Takže nejaké základné vedomosti, zručnosti, postoje, ktoré sa týkajú správy mojich aktív a finančného rozhodovania, to je niečo čo by sme si mali niesť z rodiny, zo školy a mali by sme mať túto základnú výbavu všetci. A potom je tu dôležitý aspekt, čo to vlastne prináša v rámci toho bežného spotrebiteľského života? A tam je to o to zložitejšie, o čo je zložitejší ten priestor, či už regulačne, pretože z roka na rok stáva regulačne zložitejší. Aj z hľadiska produktov, ktoré sa menia v čase. Napríklad kryptoaktíva, bitcoin, či

ho kúpiť alebo nekúpiť, každý si možno túto otázku aspoň teoreticky položil, pričom pred 5 rokmi to vôbec nebola téma. Z tohto hľadiska treba povedať, že finančné vzdelávanie je kontinuálna záležitosť, ktorá sa týka celého života, nielen aktívneho, ale aj seniorského. Je to taká spoločná práca všetkých inštitúcií, ktorú sú v tom zapojené, či verejné alebo neverejné.